

שיעור אחד-עשר

סוגיית כוורת (המשך)

מראי מקומות: דף ח ע"א "כפאה על פיה" וכו' — רש"י, תוספות, רשב"א, ריטב"א (מהדורת רייכמאן), חידושי הר"ן, מלחמת ה' ופסקי הרי"ד; דף פ ע"א "הוציא חצי גרוגרת" וכו'; דף צו ע"א "כל פחות מג' כלבוד דמי" וכו'; דף צט ע"ב "בעי רבא זרק דף" וכו'.

"כפאה על פיה: שבעה ומשהו — חייב; שבעה ומחצה — פטור. רב אשי אמר: אפי' שבעה ומחצה — חייב; מ"ט? מחיצות לתוכן עשויות" וכו'. על דבריה אלו של הגמרא כתב הרשב"א (בד"ה כפאה): "יש מי שפירש דדוקא בשאינה רחבה ששה, והלכך אף לכשתכנס למטה משלשה משהו והוי כלבוד, הויא בלה תוך רשות הרבים וחייב, אבל ברחבה ששה פטור, דפחות משלשה לקרקע כלבוד דמי, והויא לה רשות היחיד, דהא גבוהה עשרה ורחבה ששה. ובתוספות אמרו דאדרבה, ברחבה ששה אמרו, דאי בשאינה רחבה ששה, אפילו גבוהה שבעה ומחצה חייב, דליכא למימר לבוד אלא במחיצות, אבל בדפני כלי לא אמרינן לבוד, ולא חשיבי מחיצות אלא ברחבה ששה... [והרמב"ן] ז"ל כתב דלעולם בין ברחבה ששה בין שאינה רחבה ששה לא אמרי' לבוד בכלים, ועכשיו כלי הוא, אלא עיקר פטורא משום דכיון שהיא בתוך שלשה נעשית כמונחת, וכשהיא גבוהה שבעה ומחצה הרי הונחה ואיגדה למעלה לפי פטור, ולא משום מחיצות כלל, ע"כ. ולא

ירדתי לסוף דעתו... ומסתברא לי דלא אמרו תוך ג' סמוך לקרקע כקרקע דמי אלא להתחייב בו כאלו זרקו לקרקע ונח בו ממש... אי נמי כאלו נתמלא כל האויר עפר והוא בארעא סמיכתא" וכו'. רש"י והתוספות, על אף שהם חלוקים ביניהם אם מדובר בכוורת רחבה שישה טפחים אם לאו, מודים שהפטור הוא מדין לבוד, ואילו הרמב"ן חולק על כך וסובר שהפטור אינו מדין לבוד, אלא מחמת שהכוורת מוגדרת כמונחת גם בלא דין לבוד, ודבריו תמוהים ביותר, וכפי שכתב הרשב"א ש"לא ירדתי לסוף דעתו".

ואף הר"ן הביא בחידושו שיטה מחודשת. הר"ן כתב (בד"ה ואני תמה) בשם רבנו יהונתן, ש"דוקא שזרקה בקומתה שהיא נחשבת רשות, אבל אם זרקה שלא בקומתה אלא כמין ארובה מיחייב, אע"ג דרחבה היא ששה וגבוהה עשרה, דהא נחה כולה ברשות הרבים". והוא תמה על דבריו וכותב: "ולא הבנתי, דמה לי ארובה מה לי בקומתה, כיון דרשות היחיד היא, והא לא חייבה תורה אלא כלים וכיוצא בהם". ולכאורה תלויה מחלוקתם של הר"ן ורבנו יהונתן במחלוקת רש"י והתוספות בשאלה מהי הסיבה לפטור הכוורת. לדעת רש"י (בד"ה רחבה ו' פטור) סיבת הפטור בכוורת היא "דהוי רשות לעצמה, ואגן ממשכן גמרינן, שהיו זורקין מחטיהן במלאכתן זה לזה, ולא היו זורקין רשויות", וכך סובר גם הר"ן, ולכן הוא כותב שאין נפקא מינה בין אם הכוורת ישרה לבין אם אינה ישרה, שכן הפטור הוא מחמת גודלה. ואילו התוספות כתבו (בד"ה רחבה) שהפטור בכוורת הוא משום "שהכוורת עצמה נעשית רה"י כשתנוח, והוי כזורק מרשות היחיד לרה"י דרך רה"ר", וכך סובר גם רבנו יהונתן, ולכן הוא מחלק בין אם הכוורת ישרה לבין אם אינה ישרה. אם הכוורת ישרה, הרי היא ממלאת את כל חלל אויר רשות הרבים, והאויר שעל גבה אינו מוגדר כאויר רשות הרבים, ולכן ניתן לומר שהכוורת עברה מרשות היחיד לרשות היחיד דרך אויר רשות הרבים. אולם אם הכוורת מונחת על צידה, הרי אין היא ממלאת את כל חלל אויר רשות הרבים, ואי אפשר לומר

שעברה מרשות היחיד לרשות היחיד דרך רשות הרבים, שהרי היא נחה באויר רשות הרבים, ולכן סוכר רבנו יהונתן שחייבים עליה.

ולאחר מכן הוסיף הר"ן והקשה (בד"ה ולהאי פירושא): "קשיא, דאפי' כפאה על פיה בשבעה ומחצה אמאי פטור מדין לבוד? דהא לא שייך דין לבוד אלא בדבר שאין סופו לנוח. וליכא למימר דמדין גוד אחית אתינן עלה, דאין דין גוד אחית בדבר שסופו לנוח. וי"מ דלא אמרינן סופו לנוח אלא בגבוהה טפי משלשה, או שלשה, אבל תוך שלשה אמרי' גוד אחית, ולא נהירא, דלא גרע ממעביר דרך סטיו, דחייב אע"פ שהעבירו בפחות משלשה לסטיו, כיון דסופו לנוח ברשות הרבים איכא עקירה והנחה באיסור. והנכון מה שפירש הראב"ד ז"ל, דכפאה על פי' ארחבה ששה קאי, וכגון שכפף פיה לתוכה שני טפחים ומחצה מכאן ושני טפחים ומחצה מכאן כדי לשמור מה שבתוכה, והניח חלל טפח באמצע כדי להשתמש בתוכה, והלכך אם אינה גבוהה אלא שבעה ומשהו — חייב, דאפי' אנו רואין הכיפוף פאלו הוא זקוף, אכתי לית בה גובה עשרה, דהא שבעה ומשהו רידה ושני טפחים ומחצה של הכיפוף אכתי לא הוי עשרה, וכלי הוא" וכו'. הר"ן מקשה שבין לפי שיטת רש"י והתוספות, שפטור כוורת הוא מדין לבוד, ובין לפי שיטת הרי"ד, שהפטור הוא מדין "גוד אחית מחיצתא", אין אמורים הדברים אלא כאשר החפץ אינו עתיד לנוח. והוא מביא "יש מפרשים", המסבירים שבפחות משלושה טפחים, שקיים בהם דין לבוד, ניתן לומר "גוד אחית מחיצתא" גם אם סופו של החפץ לנוח. אולם השילוב הזה שבין דין לבוד ודין "גוד אחית מחיצתא" אינו מובן כל צורכו, שכן אם בפחות משלושה ניתן לומר "גוד אחית מחיצתא" על אף שהחפץ עתיד לנוח, אין זה מובן מדוע אין אומרים בו דין לבוד. והר"ן מוסיף להקשות על ההסבר הזה מדין המעביר חפץ דרך סטיו, שהחפץ אינו מוגדר בו כמונח בסטיו, אף על פי שהוא נמצא בפחות משלושה טפחים

סמוך לקרקע, מכיוון שסופו לנוח ברשות הרבים. וכן ניתן להוכיח גם מהגמרא בפרק "המוציא" (בדף פ ע"א) וברי"ש "הזורק" (בדף צו ע"א), שדין לבוד אינו אמור אלא בחפץ שאין סופו לנוח. ועל כן כותב הר"ן שהפירוש הנכון הוא פירוש הראב"ד, המסביר את הגמרא בדרך מחודשת, בניגוד לשאר הראשונים. אולם יש צורך להבין כיצד אכן פוטרים שאר הראשונים את הזורק מדין לבוד? הרי סופו של החפץ לנוח. ויתרה מזאת, הרמב"ן כתב במלחמותיו, לגבי כוורת, ש"עיקר הפטור, שמשעה שירדה לתוך שלשה נעשית כמונחת, ואפילו למאן דאמר תוך שלשה לרבנן צריך הנחה על גבי משהו, התם בזורק, כלומר זורק ממקום למקום שאין סופו לנוח כאן, אבל הכא כמעביר דמי, שהרי סופה לנוח כאן, ומשעה שהגיעה לפחות מג' התחילה הנחתה ונפטר עליה, דרואין כאילו דפנות מונחות בקרקע" וכו', ואם כן הוא סובר ש"סופו לנוח" היא סיבה להגדרת החפץ כמונח, בסתירה לדברי הר"ן. ונראה להסביר שהרמב"ן ושאר הראשונים מחלקים בין חפץ העומד לנוח בקרקע הנמצאת מתחת לאויר שהוא נמצא בו, ובין חפץ העומד לנוח במקום אחר, ואם כי חפץ העומד לנוח במקום אחר אינו מוגדר כמונח בשעה שהוא נמצא באויר, אולם חפץ העומד לנוח בקרקע הנמצאת מתחת לאויר שהוא נמצא בו, מוגדר כמונח כבר בשעה שהוא נמצא באויר. ואילו הר"ן אינו מקבל את החילוק הזה, וסובר שחפץ הנמצא באויר וסופו לנוח מוגדר תמיד כמונח רק בשעה שהוא נמצא על הקרקע ולא קודם לכן, ולכן הוא מוכיח מדין סטיו על דין כוורת. ברם, לפי דברי הרמב"ן, שהבאנו בתחילת השיעור, אין החפץ העומד לנוח בקרקע הנמצאת מתחת לאויר שהוא נמצא בו מוגדר כמונח מדין לבוד, שכן דין לבוד מועיל למציאויות שבהם החפץ אינו עומד לרדת למטה, אולם כאשר החפץ עומד לרדת למטה אין צורך להגיע לדין לבוד, וגם בלא דין זה החפץ מוגדר כמונח עוד בהיותו באויר.

והנה, הריטב"א (בד"ה שבעה) כתב: "ופרשיי ז"ל, דהאי מימרא

אאינה רחבה ו' קאי, דאילו רחבה ששה, בשבעה ומשהו סגי, דכי מטיא לפחות מג' טפחים הויא כמונחת, והא איכא כוורת גבוה עשרה ורחבה (ג') [ו'] שהוא פטור. ולא נהירי, כיון דנקיט ליה סתם, וטעמא דמילתא שלא פטרו למי שזורק רשות אלא כשהוא רשות גמור מעצמו, ולא בזרק מידו כלי. ולא מבעיא לפרש"י ז"ל דלעיל, [אלא] אפי' לפי' דידן, דכיון דכד (מסיעיה דר"ה) [מטייה לר"ה] אין כאן רה"י, הנחה (ברה"י) [בר"ה] חשיבא, וזה ברור" וכו'. הריטב"א מקשה על פירושם של רש"י והתוספות, ואומר שהכוורת נהפכה לרשות לשיטת רש"י, או לרשות היחיד לשיטת התוספות, רק בשעה שהגיעה למרחק של שלושה טפחים מקרקע רשות הרבים, אך קודם לכן היא לא הייתה מוגדרת כרשות היחיד ואף לא כרשות, ואין זה מובן מדוע הזורק אותה פטור? ולכאורה ניתן לומר שהמחלוקת בין התוספות לריטב"א תלויה בשאלה מה היא הגדרת מלאכת ההוצאה. ניתן להסביר שהריטב"א סובר שמלאכת ההוצאה היא ההעברה מרשות לרשות, והעקירה וההנחה אינם אלא תנאי, או "דרך" של הוצאה כלשון רש"י (בדף ג ע"א, ד"ה ידו לא ניחח), ולכן יש להתחייב על ההוצאה אף אם בהנחה הייתה הכוורת מוגדרת כרשות או כרשות היחיד, וכפי שמתחייבים על העברה מרשות היחיד לרשות היחיד דרך רשות הרבים על אף שההנחה הייתה ברשות היחיד. ואילו התוספות סוברים שמלאכת ההוצאה כוללת גם את העקירה וההנחה, ולכן אם בהנחה הייתה הכוורת מוגדרת כרשות או כרשות היחיד, פטורים על הוצאתה. ויותר מזה: התוספות כתבו שב"שבעה ומחצה פטור" — דכשמגיעות המחיצות תוך ג', יש שם מחיצות עשרה לבד השולים, והרי הוא רשות היחיד, וחשיב כנח באותה שעה, ושוב אינו מתחייב, אע"ג דלאחר מכן נופל לארץ, ובטל ממנה רה"י, ונעשה כמונח ברה"ר" וכו', וניתן להסביר שהריטב"א אינו מקבל את חידושם של התוספות, וסובר שמכיוון שבסופו של דבר הכוורת נופלת לארץ ובטל ממנה שם רשות היחיד, אין היא מוגדרת כרשות היחיד, וכל הגדרת הכוורת כרשות היחיד אינה

אלא כאשר גובהה הוא עשרה טפחים. אולם לשיטת רש"י אין ניתן לומר שהפטור בכוורת הוא מכיוון שההוצאה כוללת גם את העקירה וההנחה, וכפי שהסברנו בשיטת התוספות, שהרי הוא כותב בפירוש שהעקירה וההנחה אינן אלא "דרך" ההוצאה ולא ההוצאה עצמה. ונראה להסביר שרש"י סובר שמכיוון שבמשכן לא הייתה הוצאת רשויות כלל, לכן פטורים על הוצאת רשויות בין אם הייתה בהתחלה, באמצע או בסוף, ומכיוון שבכוורת מדובר בדבר שהוא פסיק רישיה שיהיו בו רשויות באחד מן השלבים, לכן פטורים על הוצאת הכוורת. ולכאורה ניתן להוכיח זאת מתוך דין מחצלת, שלגביו אמרה הגמרא בפרק "הזורק" (בדף ק ע"א), שהזורק מחצלת לבור ברשות הרבים העמוק עשרה ורחב שמונה וחילקו — פטור, והסבירו התוספות אצלנו (בדף ח ע"א, ד"ה רחבה) שהסברה בכך היא "דלא חשיב לא עקירה ולא הנחה כי אתי בהדי הדדי", ואם כן אנו רואים שאין נפקא מינה באיזה שלב חל הפטור, ולעולם הוא פטור, בניגוד לסברת הריטב"א. ונראה להסביר, שלדעת הריטב"א אין להשוות בין הנדון שם לדין אצלנו, וזאת מכיוון ששם מדובר ביצירת רשות חדשה, ואילו אצלנו מדובר ברשות שכבר קיימת, והפטור הוא בחפץ עצמו, שאי אפשר להתחייב על הוצאתו. ואם ניתן לדמות את הדין אצלנו לאחד מן הדינים שנדונו שם, הרי יש לדמותו לספק הגמרא לגבי זורק דף וחפץ על גביו ונח על גבי יתדות, שלגביו אומרת הגמרא, שניתן לומר שמכיוון שבשעה שנח הדף על גבי היתדות, התרומם החפץ שעליו מעט ולאחר מכן נח, הרי זה דומה לעשיית מחיצה והנחת חפץ, וחייב, מכיוון שהמחיצות נחשבות כעשויות עוד לפני שנח החפץ.

ולאחר מכן הוסיף הריטב"א וכתב: "והוי יודע דהכא לאו בלבד בלחוד סגי לה, דהא משום הא לא חשבינן ליה (כמוכח) [כמונת], כיון שהוא יורד והולך, אלא משום דאמרי' נמי גוד. וכ"ת: א"כ נימא גוד אפי' ביותר מג', כדאמרי' בעלמא, י"ל, דהתם עד דאיכא

מחיצה עשרה א"כ מחיצה עומדת במקומה, אבל בזה שהוא יורד אין לומר בו גוד אחית אלא בפחות משלשה שהוא כלבוד. וא"ת: ולמה פטור? דהא סוף סוף נחית וניחא בר"ה כולה, ולמה אינו כזורק דרך מקום פטור שהוא חייב? וי"ל, דשאני הכא דבפחות משלשה חשבינן ליה כמונח (עליה) [על ידי גוד], וכאלו [נח במקום] פטור, כדאיתא לקמ"י. הריטב"א חולק על סברת רש"י והתוספות, שהפטור הוא מדין לבוד, וכותב שהפטור הוא מדין "גוד אחית מחיצתא", כהסבר הרי"ד, אולם גם הוא מצריך שתהיה הכוורת במרחק שלושה טפחים מהקרקע כבדין לבוד, מכיוון שהמחיצה אינה עומדת במקומה אלא יורדת למטה, ויש צורך להבין את השילוב הזה שבין דין לבוד לבין דין "גוד אחית מחיצתא". ונראה להסביר שאת דין לבוד ניתן להבין בשני אופנים. ניתן להבין שדין לבוד גורם לנו לראות את המחיצות כמתארכות עד למטה, וניתן להבין שדין לבוד אינו גורם לנו לראות את המחיצות כמתארכות עד למטה, אלא רק את החפץ כמונח על הקרקע, וזאת גם על ידי הגבהת הקרקע למעלה, וכפי שכתב הרשב"א, שאת דבריו הבאנו בתחילת השיעור. וניתן להסביר שבעניין זה חולקים הראשונים. רש"י, התוספות והרשב"א סוברים שאנו רואים את המחיצות כמתארכות עד למטה, ואילו הרמב"ן, הר"ן והריטב"א סוברים שאין אנו רואים אלא את החפץ כמונח על הקרקע. ולפי זה מובן שהתוספות כתבו שאף על פי שהחפץ נופל לאחר מכן לארץ, מכל מקום מכיוון שבשעה שהיה במרחק של שלושה טפחים מהארץ הארכנו את מחיצותיו, לכן שוב אין הוא מתחייב. ואילו הריטב"א לא קיבל את ההסבר הזה, מכיוון שהוא סובר שגם במרחק של שלושה טפחים מהארץ אין אנו רואים את מחיצותיו של החפץ כמחיצות ארוכות, אלא רק את החפץ כמונח על הארץ, ואין זה פטור המועיל לאחר שנפל החפץ, ולכן הוא הוזק להסביר הסבר אחר. והסברו של הריטב"א הוא למעשה הסברם של ה"יש מפרשים" בר"ן. ולפי ההסבר הזה הפטור של הכוורת הוא מדין "גוד אחית מחיצתא" ולא מדין לבוד, אלא שאנו אומרים "גוד

סוגיית כוורת (המשך)

אחית מחיצתא" רק במרחק של שלושה טפחים מן הארץ, מכיוון שדין "גוד אחית" קיים רק במחיצות העומדות במקומן, ורק במרחק של שלושה טפחים ניתן לומר דין לבוד ולראות את החפץ כמונח במקום.